

PLATON'DA GERÇEKLİĞİ TASVİR EDEN ÖNERMELERİN YAPISI HAKKINDA BİR ÇALIŞMA

Cengiz Çakmak

Platon, «Kratylos» dialogunda adların temel görevinin, bildirişim ve sınıflamak olduğunu belirtmiştir. «Kratylos» dialogunda ad, nesnelere özelliklerini tasvir eden ve nesnelere hakkındaki düşüncelerin başkalarına aktarılmasını sağlayan temel dil birimi olarak yorumlanmıştır. Ancak sadece nesnenin adını söylemekle, sözgelisi «masa», «Ahmet», «İstanbul» demekle, nesnelere hakkında bir düşünceyi yahut bir tasviri başkalarına aktarmış olur muyuz? Bildirişimin ve nesnelere tasvir etmenin temel birimi adlar değil, adlardan belirli bir biçimde oluşturulmuş ifadeler (logoi) dir¹. Dünyadaki nesnelere ve olaylar hakkındaki fikirlerimizi, inançlarımızı adlar aracılığıyla değil, ifadeler aracılığıyla bildiririz. Her ifade inandığımız, karşı çıktığımız, şüphe ettiğimiz bir hükmü gün ışığına çıkarır. Her hüküm, bir nesne veya bir olay hakkındaki düşüncemizi ve bakış açımızı gösterir. Nesnelere ve olaylar hakkındaki düşüncemizi tasvirler (eponymia) yoluyla ortaya koyarız². Sözcüklerden oluşmuş bir yapı olan tasvir bir olgu durumunun nesnelere arasındaki bağıntılarının dile getirilmesi ve serimlenmesidir. Kısaca söyleyecek olursak, nesnelere ve olaylar hakkında konuşabilmenin temel birimi ifadeler yahut cümlelerdir.

«Kratylos» dialogunda ad ile cümle yahut ad vermek (onomadsein) ile ifade etmek (legein) arasındaki farklar belirgin de-

1 STEBBING L. S.' A Modern Introduction to Logic, Methuen and Co. Ltd, London 1933, say. 33.

2 HOSPERS Joah, Philosophical Analysis, Routledge and Kegan Paul, London 1956, say. 65.

ğildir. Platon, «Kratylos» dialogunda tasvir ile gönderimi (reton, reference) birbirinden ayırdedememiştir. «Kratylos»da adın doğru olması, işaret ettiği nesnenin ne olduğunu bildirmesine bağlıdır. Ancak, nesnenin adını söylemek, nesnenin özelliklerini bildirmek anlamına gelmez. Adını söylemekte, nesnenin tasvirini yapmış olmayız; yalnızca dinleyeni söz konusu nesneye yöneltmiş oluruz. Adlandırmak nesne hakkında konuşmak değildir. Nesne hakkında konuşmak, nesneyi tasvir etmek, ifadeyle (logos) mümkündür. Söylemin birliği ad değil, ifadelerdir³. Adın görevi nesneyi tasvir etmek değil, nesneye atıfta bulunmaktır. Bildirişim yapmak ve nesnelerin aralarındaki farkları belirgin kılmak, ifadeler aracılığıyla mümkündür. Ad, ifadenin parçası olmakla birlikte, adı kullanmak, ifadeyi kullanmak anlamına gelmez⁴. «Kratylos»da adlar ile ifadeleri aynı kefeye yerleştiren Platon, adların da ifadeler gibi doğru yahut yanlış olabileceklerini düşünmüştür. Fakat «Theaitetos» (201E) ile «Sofist» gibi sonraki diyaloglarda ad ile ifade arasındaki temel ayrımın farkına varmıştır. Özellikle «Sofist»de ad vermenin nesneyi tasvir etmek anlamına gelmediği ve tasvirin ancak adlardan oluşmuş ifadeyle mümkün olduğu tesbit edilerek, sadece ifadenin doğru yahut yanlış olabileceği belirtilmiştir (Sofist 216C-263). «Kratylos» sonrası dönemde adların, doğru yahut yanlış oldukları bir daha tartışılmamıştır. Bu bakımdan Aristoteles, adların doğru yahut yanlış olmayacaklarını; adların birleştirilmesiyle meydana gelen ifadelerin doğru yahut yanlış olduklarını söylemekle (Önermeler 16a 15, 17a 17), Platon'a yeni bir şey eklemiş değildir. Ancak Platon'un görüşlerini derli toplu hale getirmiştir.

«Logos» terimi eski Yunan dünyasında ve Platon'da değişik manalarda kullanılmıştır. «Logos» terimini modern dillerde tek bir sözcükle karşılamak neredeyse imkansızdır. «Logos» eski Yunancada, legein fülinden türetilmiş bir isimdir⁵. «Logos», insanın

3 KENAKIS J, «Plato on Statement and Truth Value», *Mind*, 66 (1957), 165, 172, say. 168-169.

4 ROBINSON Richard, 3a Criticism of Plato's Cratylus», *The Philosophical Review*, 65 (1956), 324-341, say. 334-337.

5 CROSS R. C., «Logos and Forms in Plato», *Mind*, 63 (1954), 433-450, say. 445.

söylediği (legei), dile getirdiği şeydir⁶. «Logos» terimini konuşma, kavram, ifade, cümle ve akıl sözcükleriyle karşılayabiliriz. Platon, «Logos» terimini «Kratylos» (431C), «Theaitetos» (201C-D) ve daha ilerde geniş olarak ele alacağımız «Sofist» dialogunda şüpheye yer bırakmayacak şekilde cümle ve ifade anlamında kullanmıştır.

Gündelik dilde konuşmalarımızda «önerme» ile «cümle» terimleri arasında belirgin bir fark görmeyiz. Önerme ile cümle arasındaki farkı görmenin en iyi yolu şudur : Farklı cümleler bir ve aynı önermeyi dile getirebilir. Söz gelişi, «Kınalıada Heybeliada'dan küçüktür» cümlesi ile «Heybeliada Kınalıada'dan büyüktür» cümlesi aynı düşünceyi, aynı anlamı, yani aynı önermeyi dile getirir⁷. Günlük dilde kullandığımız her cümle bir önermeyi ifade etmez. Yalnızca, doğru yahut yanlış olabilen cümleler, önermeyi dile getirir⁸. Gerçekten, doğru yahut yanlış olan cümle değil, önermedir. Önermelerle bildirişim yapabilmek, önermelerin dil yoluyla, sembollerle ifade edilmesini gerektirir. Platon'da cümle ile önerme arasında temel bir ayırım yapılmış olduğunu söylemek oldukça zordur. Platon'un görüşünde hem cümle, hem de cümlelerin dile getirdiği önerme doğruluk değerine sahiptir. Platon, cümle ile önermeyi doğruluk açısından karıştırmış olmasına rağmen, iki farklı cümlelerin aynı anlamı ve önermeyi ifade edebileceklerini gözden kaçırmamıştır. Söz gelişi, «Theaitetos oturuyor» ve «Theaitetos kathatai» gibi iki cümlelerin aynı anlamı, aynı önermeyi dile getirebileceğini kavramıştır. Platon, cümle ile önermeyi (düşünce yahut anlam) doğruluk değerleri açısından değil, sesli yahut sessiz olmalarına göre ayırmıştır. Onun görüşünde önerme, cümleden sessiz konuşma olmasıyla ayrılır.

Platon'da «logos» terimini incelerken, öncelikle dil yoluyla ifade edilen önermeleri göz önünde tutacağız. Bu bakımdan, «önerme» terimi ile «ifade» terimini aynı anlamda kullanacağız. Cornford'un da belirttiği üzere, Platon'un öğretisinde ifadeler (logoi) önerme biçimleri değil, söylendikleri sürece varolan anlamlı ve yü-

6 BARNES Jonathan, The Presocratic Philosophers, Routledge and Kegan Paul, 1982, say. 59.

7 HOSPERS John, (1958), say. 64.

8 STEBBING L. S., (1933), say. 33.

rürlükte (aktüel) olan ifadelerdir⁹. Platon, «logos» terimini sözlü ifadelere karşılık gelecek biçimde kullanmıştır¹⁰. Platon'un «logos» terimini Aristoteles'in konu yüklem ve kapuladani oluşmuş bildiri cümlesiyle (logos apophantikos) karıştırmamak gerekir (önermeler 17a12). Platon, ifade örneği olarak «Sokrates bilgedir» biçiminde konu yüklem ve kapuladan oluşmuş cümleyi değil, özne ve fiilden oluşmuş «Theaitetos oturuyor» biçimindeki ifadeyi temel almıştır. Platon bildiri cümlelerini istek ve duyguları ifade eden cümlelerden ayırmamıştır. Bunu yapan Aristoteles'tir. Platon, Aristoteles'in tersine bütün cümleleri önerme olarak yorumlamıştır¹¹. Yine de Platon, önerme ile cümle arasındaki farktan tamamıyla habersiz değildir. «Aferin Herakles» ile «Herakles aferindir» cümlelerini örnek olarak verirken (Euthydemos 303A), her çeşit cümlenin bir önermeyi dile getirmediğini, başka deyişle, doğru yahut yanlış olmadığı kavramış gibi gözüktür. Platon, cümleleri biçimlerine göre değil, dile getirdikleri bilgi türüne göre sınıflamıştır: (1) İdealarn bilgisini (episteme) dile getiren felsefe ile bilim önermeleri. (2) Fizik nesnelern bilgisini ifade eden (doksa) empirik önermeler. (3) Aldatıcı görüşleri (phantasmata) dile getiren duygu ve istek cümleleri.

Platon'a göre, her üç cümle çeşiti de bir şey hakkında (peritinos) olduğundan, doğruluk değerine sahiptir. Zira, Platon'da her cümle, varolanlar hakkında doğru yahut yanlış olan bir hükümü ifade eder.

YABANCI : Şimdi, konuşmada bir başka şey daha ortaya çıkar.

THEAITETOS : Ne?

YABANCI : Evetleme (phasis) ve değilleme (apophasis)
SOFİST 263E

9 CORNFORD F. M., *Plato's Theory of Knowledge*, Routledge and Kegan Paul, 1979, say. 265.

10 CORNFORD F. M., (1979), say. 266.

11 DEMOS Rafael, «Plato's Philosophy of Language», *The Journal of Philosophy*, 61 (1964), 595-610, say. 598.

Doğrudan doğruya bir mantık araştırması yapmayan Platon cümleleri, Aristoteles'in yapmış olduğunun tersine, mantık yapılarına göre sınıflamamıştır. Platon'un dil görüşünde ifadelerin farklarını ortaya koymak değil, onların kuruluş imkanları ile anlamını aydınlatmak önemlidir.

Cornford, Platon'da Aristoteles anlamında önerme olmadığını söylerken haklıdır. Ancak Platon'un dil görüşünde hiç kimse tarafından söylenmeyen 'önergeler'in bulunmadığını söylerken¹² haklıdır. Platon'da «Hareket varlıktan pay alır» ifadesini dile getirsek de getirmesek de yaşadığımız dünya olsa da, olmasa da ifadelerin işaret ettiği 'olgu' ezeli ve ebedi olarak vardır. Platon'un çağımızda 'önerme'ye ontolojik bir yer bulmaya çalışanların karşılaştığı güçlüğü, İdea öğretisiyle aşmış olduğu kanısındayız. Zaten İdeaları, genel adların anlamları olarak tesbit eden bu görüş, doğal olarak İdeaların birlikteliğini (sumploke eidon) dile getiren ifadelerin işaret ettiği olguyu da, 'önerme' olarak kabul edecektir. Bir genel ad ve fiilden oluşan önerme ağızdan çıkarılan ses öbeğidir. Ancak genel ad ile fiilin temsil ettiği anlam, yani İdealar aktüel önermeye yapışık değildir¹³. İdeanın varlığı adının söylenip söylenmemesine bağlı olmadığı gibi, iki İdea arasındaki ilişki de, bir önermeyle dile getirilip getirilmemesinden bağımsızdır.

Platon'un düşüncesinde her ifade (aktüel önerme) ve cümle bir varolan hakkında düşünceyi yahut hükmü dile getirir. Öznesi bir varolana karşılık gelmeyen ifadeler, hiçbir şey anlatmayan anlamsız ifadelerdir. Platon'da varolmayan konu hakkında konuşmak, bir şey söylememek (oudein legein) yahut da anlamsız konuşmak (alogos) demektir :

Bir ifade, ancak bir şey hakkındaysa (konusu varsa) ifadedir, bir şey hakkında olmayan ifade, anlamsızdır. (Logon anankaion, otonper e, tinos einai logon, me de tinos adunaton)
SOFİST 262E

12 CORNFORD F. M., (1979), say. 265.

13 XENAKIS J., (1957), say. 166.

Sözcüklerin işaret ettiği bir nesne yoksa (arreton), anlamlı cümle kurmak imkansızdır. Sadece varolan bir şey hakkında (peritinos) konuşabiliriz. İfade yokluk hakkındaysa (peri medianos) anlam taşımaz¹⁴. Platon'un görüşünde ifade, aktüel olgu durumlarının temsili olduğu kadar düşünebilir, tasavvur edilebilir, muhtemel olgu durumlarının da temsilidir. Sözgelisi, «Theaitetos oturuyor» ifadesi, aktüel bir olgu durumunun temsildir. Halbuki «Theaitetos uçuyor» önermesi, düşünülebilir, muhtemel olgu durumunun tasviridir. Platon açısından, her iki ifadenin de konusu (özne) varolan bir nesneye işaret ettiğinden anlamlıdır. Her iki önerme anlamlı olmasına rağmen, sadece aktüel olgu durumunu temsil eden birinci önerme doğrudur. Platon'un dil görüşünde ortaya koyduğumuz düşünceler ve yargılar ister doğru, ister yanlış olsun varolan bir nesne hakkındadır.

SOKRATES : Birinin, bir konu hakkında yargısı varsa, bu yargı varolan bir şeyin yargısı değil midir?

THEAİTETOS : Kesinlikle öyledir.

SOKRATES : Birisi varolmayan (me on) düşünürse (doksadsein) hiçbir şey düşünmüyor, demektir.

THEAİTETOS 189A

İfade (logos) ile düşünce (dianoia) ve yargı (doksa) arasında nasıl bir ilişki bulunduğunu araştırmadan önce Platon'da, konumuzun çerçevesi açısından düşüncenin ne anlama geldiğini araştırmak istiyoruz. Platon öğretisinde düşünce, sanı (doksa; bilgi öğretisinin konusu olan bilgi türü, yargı anlamındaki doksa değil) ile neosis arasında yer alan temel biliş (cognition) türlerinden biridir (Devlet 510D-511A). Platon, zihnin temel faaliyetlerinden biri olan düşünceyi, sessiz konuşma olarak tanımlamıştır. Her düşünce, zihnin ortak terimler (koinonia) aracılığıyla meydana getirdiği bir tasvirdir (Theaitetos 185).

¹⁴ XENAKIS J., (1957), say. 169.

THEAİTETOS : Düşünceyi nasıl tanımlıyorsun?

SOKRATES : Zihnin, araştırdığı konu hakkında kendi kendisiyle yaptığı konuşma olarak tanımlıyorum. Bu tanımlı, kendinden yeterince emin olmayan birinin yaptığı tanım olarak kabul etmelisin. Fakat, ben zihnin kendi kendisiyle konuştuğunu, kendisine sorular sorduğu ve bu sorulara evet ve hayır (phaskousa kai ou phaskousa) diye cevaplar verdiğini düşünüyorum.

THEAİTETOS 189E-190A

Zihin, varolan şeyler hakkında doğru yahut yanlış olan tasvirler ortaya koyar. Zihin, varolan şeyler hakkında oluşturduğu mantıkça kurulmuş resimleri (tasvirler) başkalarına fizik yapılar olan ifadeler aracılığıyla bildirir :

(...) Düşüncemizi ses yoluyla, isimler ve fiillerin yardımıyla ifade ederiz. Öyle ki, düşünce-miz, dudaklarımızdan dökülen ses selinde aynı aynadaki yahut suyun sathındaki akis gibi görünür (...)

THEAİTETOS 206D

Platon, fizik gerçeklik olan ifadenin fizik olmayan bir yapının, düşüncenin tezahürü olduğu görüşündedir. Zihin, varlıklar hakkındaki düşüncesini fizik yapılar olan isim ve fiillerle oluşturmaz; kendinde bulunan fikirler (koinoia, dianoemata) ve tasavvurlar (phthemata) aracılığıyla meydana getirir. Bu fikir ve tasavvurlar sayesinde zihin, düşünce yapılarını ve gerçeklik dünyasını oluşturur :

Düşünce ile ifade aynı şeydir. Sadece düşünce, ruhun kendi kendisiyle yaptığı sessiz konuşmadır. Söz konusu sessiz konuşmaya düşünce adını veriyoruz.

SOFİST 263E

Platon, düşünce ile ifadenin aynı şey olduklarını belirtirken, farklı varlık sahalarına ait olan iki yapıyı özdeş olarak düşünmemiştir. O sadece, hem düşüncenin hem de düşünceyi dile getiren ifadenin doğruluk değerleri açısından aynı olduklarını savunmuştur. Her ifade doğru yahut yanlış olabilen bir düşünceyi, bir tasviri dile getirir. İfadeyi oluşturan sözcükler düşüncelerin yerine kullanılan fizik yapılardır.

Düşünce ile ifade ilişkisini gördükten sonra, şimdi de Platon'da hükümün (doksa) ne olduğunu, düşünce ve ifade ile olan ilişkisini açıklamaya çalışalım. Platon felsefesinde «doksa» terimi iki anlamda kullanılmıştır. Doksa epistemeye karşıt olarak belirli türden bir bilgi etkinliğine karşılık gelmektedir. Doksa bilgisi, duyu algısıyla (aistheta) kazanılan bir bilgi türüdür. Biz çalışmamızda «doksa» terimini genel olarak bu anlamda kullanmayacağız. Çalışmamızda «doksa», terimi hüküm ve hüküm vermek (doksadsein), bir konu hakkında düşünmek anlamında da kullanılmıştır. Düşünmek yahut hüküm vermek, zihnin kendi içinde ortak terimlerle yürüttüğü bir faaliyettir¹⁵. Hüküm epistemeden (gerçek bilgi) doğru yahut yanlış olmasıyla ayrılır. Sokrates, hüküm vermeyi zihnin kendi başına düşündüğünde, kendi içindeki yapılarla ortaya koyduğu etkinlik olarak tanımlar (Theaitetos 187A). Platon felsefesinde doksadsein fiili bir konu hakkında düşünmek manasına gelir¹⁶. «Theaitetos» dialogunda düşünce ve hüküm birbirine çok yakın biçimde inceleme konusu kılınmıştır. Hüküm düşünmenin bir sonuca, bir karara vardığı yerde ortaya çıkar. Zihin, kendi kendisiyle yaptığı konuşmayı (düşünmeyi) bir sonuca bağladığı zaman, bir konu hakkında hüküm

15 CORNFORD F. M., (1979), say. 109.

16 CORNFORD F. M., (1979), say. 110.

vermiş olur. Her hüküm şu durumda, doğru yahut yanlış olan bir düşüncedir. İnsan zihninde oluşturduğu hükmü, kendi kendine yürüttüğü konuşmayı bir başkasına açıkça beyan ederse, hüküm adı verilen şey, ifade halinde ortaya çıkar (Philebos 38E-39A).

Zihin yavaşça yahut da ani bir atakla bir karara vardığı, şüphe sona erdiği ve zihindeki iki ses uyduğu zaman, ortaya hüküm çıkar. Artık bu durumda zihnin, bir hükme vardığını söyleyebiliriz. Öyleyse, ben düşünmeyi sessiz konuşma olarak, hükmü de kişinin yüksek sesle bir başkasına değil sessizce kendisine ifade ettiği önerme (logos) olarak tanımlıyorum.

THEAETETOS 189E-190A

Platon'a göre, zihnin, her düşünme faaliyeti bir hükümle son bulur. Platon'un sözcük dağarcığında sessiz önerme yahut sessiz ifade hüküm olarak adlandırılmıştır. Platon'da hüküm ile ifade arasındaki tek fark, birincinin sessiz konuşma olmasına karşılık, ikincinin sesli konuşma olmasıdır. Öte yandan, düşünme ve hüküm verme Platon'un dil öğretisinde aynı anlamda yorumlanmıştır. Yalnız, düşünme faaliyetinin sonucunda meydana getirilen karar, hüküm olarak yorumlanmıştır. Sonuç olarak, düşünce ve hüküm fizik gerçeklikler olarak değil zihni varlıklar olarak tesbit edilmiştir. Zihin, adlar ve fiiller aracılığıyla oluşturduğu dil yapıları sayesinde ulaşılmış olduğu hükümleri başkalarına aktarır¹⁷ :

(...) Düşünmenin, zihnin kendi kendisiyle yaptığı konuşma olduğunu; hükmün de düşünmenin sonucunda ortaya çıktığını

17 CORNFORD F. M., (1979), say. 165.

...tesbit etmiş bulunuyoruz(...)
SOFİST 264A-B

Platon'un görüşünde ifadeler, değişik varlıklara ilişkin farklı hükümleri dile getiren dil yapılarıdır. Çalışmamızda, algı nesnelere ilişkin hükmü (doksa) anlatan ifadeler ile İdealara ilişkin doğru hükmü (episteme) dile getiren ifadeleri inceleme konusu yapacağız. Platon'da algı nesnelere ilişkin empirik önermeler ile İdealara ilişkin dialektik (felsefe ve bilim) önermeler arasında yapıcı bir ayrım gözetilmemiş olmakla birlikte¹⁸, dile getirdikleri hükümler açısından bir ayrılık söz konusudur. İdealar arasındaki ilişkileri uygun olarak dile getiren dialektik önermeler her hal ve şartta doğrudur. Sözgelisi, «Hareket vardır» (Kinesis estin) önermesi, İdealar arasındaki bir bağ (Hareket İdeası ile Varlık İdeası arasındaki ezeli bağımı) hakkındaki doğru hükmü, epistemeyi dile getirir. «Theaitetos oturuyor» empirik önermesi, İdealar arasındaki bir bağımı değil algılanan somut bir varlık hakkındaki doğru yahut yanlış hükmü dile getirir. Birinci önerme, her şartta doğru olmasına rağmen, ikinci önerme Theaitetos ayağa kalktığında yanlış olacaktır. Bu bakımdan, Platon'da epistemeyi dile getiren önermeler, varlığın mantık yapısına ve doğasına uygun olarak kurulmuş önermelerdir.

Şimdi, Platon'da herhangi bir konu hakkında hükmü dile getiren ifadenin yahut önermenin fizik yapısının ne olduğunu araştırmaya geçebiliriz. Konuşmanın ve bir nesne hakkında hükümde bulunmanın temel birimi olan ifade hangi unsurlardan oluşmuştur? Platon, «Kratylos» dialogunda adları tartışma konusu yaparken, adlardan meydana getirilmiş yapıyı ifade olarak değerlendirmiştir. İfade adlardan oluşmuş bir dil yapısıdır :

Heceleri biraraya getirerek isimleri (onomata) ve fiilleri (rhemata) meydana getireceğiz. Son olarak da, isimler ve fiiller aracılığıyla daha büyük ve güzel

18 HAMLIN D. W., «The Communion of Form and the Development of Plato's Logic», The Philosophical Quarterly, 5 (1955) 289-302, say. 289-290.

yapılar ortaya koyacağız (...)
 Fiiller ve isimlerle bunu yapmak
 mümkünse, cümleler de yapmak
 mümkündür. Zira cümleler isim
 ve fiillerin biraraya getirilmesin-
 den oluşmuştur.

KRATYLOS 424E-425A, 431C

Platon, «Kratylos» dialogunda «logos» teriminin tanımını yapmadan, anlamı bilinen bir terim olarak kullanmıştır. «Kratylos» dialogunun amacı, adların anlamlılığı ve doğruluğunu açıklamak olduğundan, ifade konusu ikinci planda bırakılmıştır. «İfade» terimi ilk kez, geniş kapsamlı olarak «Theaitetos» dialogunda incelenmiştir. İfade bireşik (sullabas) varlıklar hakkındaki tasviri dile getiren sözcüklerden oluşmuş bir yapıdır. Sözcüğü, Platon'a göre, tekerlek, kasa, dingil gibi unsurların birleşmesinden meydana gelen araba bireşik bir varlıktır. Araba hakkındaki tasvir, söz konusu unsurların adları aracılığıyla ifade edilebilir, sadece araba adını söylemiş olmakla değil. Bu noktada, sorulması gereken soru şudur : İfadeyi oluşturan adlar nasıl biraraya getirilir?

İfade, yalnızca adların yan yana sıralanmasından oluşmaz. İfadeyi meydana getiren her adın kendi bağımsız anlamı olsa bile, her ad dizisi anlamlı bir yapıyı ortaya koymayabilir. Meselâ, «tekerlek/kasa/dingil» ad dizisi bir ifadeyi meydana getirmez. Öte yandan, sözdizim kurallarına uygun olarak oluşturulmuş her ifade belirli bir anlamı dile getirebilir mi? «Bütün felsefeciler üçgendir» ifadesi, kuralının uygun olarak kurulmuş olmasına rağmen, anlamlı mıdır? Demek, her ad dizisi, kurahna uygun kurulmuş olsa bile anlamlı ifade meydana getirmez. Öyleyse, hangi türden ad dizileri anlamlı ifadeyi oluşturur?

Platon, ifadenin fizik yapısını hece örneğiyle açıklamaya çalışmıştır (Theaitetos 202C-210B; Philobos 188). Her hece, iki farklı türden oluşmuş karmaşık (complex) bir yapıdır. Hece, sesli ve sessiz harflerin biraraya getirilmesinden oluşmuştur. Aynı şekilde her ifade, iki ayrı ad türünden meydana getirilmiş karmaşık bir yapıdır. «Sofist» dialogunda (253A) İdealar arasındaki ilişkiler tartışma konusu yapılırken bazı harflerin aralarında uy-

şarak karmaşık olan heceyi oluşturdukları ileri sürülmüştür. Platon'un dil görüşünde, hece örneğinde olduğu gibi, ifade, birbiriy-le uyuşan adlardan meydana gelmiş bir karmaşık yapıdır.

YABANCI : Biraz önce İdealar ve harfler hakkında tartışmış olduğumuz gibi, şimdi de adları inceleyelim. Meselenin çözümü buradaymış gibi görünüyor.

THEAİTETOS : Adlar hakkında bana ne soracaksınız?

YABANCI : Adların hepsi birbiriyle uyuşur mu, yoksa adların hiçbiri birbiriyle uyuşmaz mı, yahut da kimi adlar birbiriyle uyuşur, kimileri de uyuşmaz mı?

THEAİTETOS : Kimi adların birbiriyle uyuştuğu, kimi adların da uyuşmadığı bana en makul cevap olarak gözüyor.

YABANCI : Sanırım, söylemek istediğin şey şudur? Bir düzen içinde söylenen adlar bir şeyi ifade ediyorsa (deloma) bir birlik teşkil eder. Yok, birbirleri ardına söylediklerinde hiç bir şey ifade etmiyorlarsa, bir birlik oluşturamazlar.

SOFİST 261D-E

«Theaitetos» (201E)'da Antisthenes'e atfedilen bir görüş uyarınca, ifade, adlardan oluşmuş bir katalog olarak yorumlanmıştır. Ancak, daha önce misal olarak verdiğimiz «tekerlek/kasa/dingil» adlarından oluşmuş dizi, Platon'a göre birlik oluşturmadığından, ifade değildir. Zaten «Theaitetos» dialogunda (207B) ifadenin, yalnızca bir ad katalogu olmadığı belirtilmiştir. O hal-

de, «İnsan akıllıdır» biçimindeki bir ad dizisini nasıl meydana getirebiliriz? Platon'a göre ifade, iki değişik ad öbeğinden meydana gelmiş anlamlı bir dizidir.

YABANCI : (...) Varlığa (gerçekliğe) delalet etmek üzere kullandığımız iki çeşit işaret vardır (esti gar hemin pou ton te phone peri ten ousian delomaton dittan genos)

THEAİTETOS : Nasıl? (Pos;)

YABANCI : Varlığa işaret ettiğimiz sembollerin bir kısmına isim, diğer kısmına da fiil adını veririz (to men onomata, to de rhemata klethen).

SOFİST 261E-262A

İfade isim ile fiillerden oluşmuş birimdir. Nasıl hece sesli ve sessiz harflerden oluşmuş bir birlik ise; ifade de isim ile fiil gibi iki değişik unsurdan meydana gelmiştir.

İfadeyi oluşturan iki unsurdan biri olan isimlere burada kısaca değineceğiz. Platon'un görüşünde isim, hakkmda konuşulan şey, konu yahut özne manasına gelir. Platon'un dil anlayışında, ifadenin konusu, ya bir İdeayı temsil eder ya da bir fizik nesneye işaret eder. İfadeyi oluşturan ikinci unsur fiildir. Fiil geniş manada yüklem olarak değerlendirilebilir. Lutoslawski'ye göre, «rhema» terimi için en uygun karşılık ibaredir (pharase)¹⁹. Biz genel tutuma bağlı kalarak rhema terimini fiil yahut yüklem olarak çevirmeyi uygun buluyoruz. Zira Platon'da fiil, konuyu (özneyi) belirleyen, konuyu niteleyen bir etken olarak kabul edilmiştir. Platon'un anlam öğretisinde fiillerin anlamı İdealarındır²⁰. Fakat Platon'da fiiller ile İdealar arasındaki ilişki, sıfatlar ve İdealar arasındaki ilişki kadar açık değildir. Platon'un görüşünde ifade

19 LUTOSLAWSKİ Wincenty, Plato's Logis, Longmans Green and Co., London 1905, say. 431.

20 CORNFORD F. M., (1979), say. 279.

içinde geçen «men» (oysa), «gar» (çünkü), «kai» (ve) gibi parçacıkların temel görevi yoktur. Platon için ifadenin temel iki unsuru isim ve fiildir. Bağlaçlar, edatlar ve diğer kurucu unsurlar ikinci dereceden öneme sahiptirler. Hatta, Platon'da Aristoteles'in anladığı manada «özne» ile «yüklem» terimlerine de yer yoktur.

Platon'a göre ifade, sadece ard arda söylenen isimlerden meydana gelmediği gibi, isimlerden ayrı olarak yalnızca fiillerden oluşmuş ad dizileri de ifadenin ortaya çıkması için yeterli değildir.

YABANCI : Sözel gelişimi «yürüyor», «koşuyor», «uyuyor» ve bunlara benzeyen diğer eylemlere işaret eden fiiller birbiri ardına söylendiğinde, bir ifadeyi meydana getirmezler.

THEAİTETOS : Çok doğru

YABANCI : Aynı şekilde, «arşlan», «geyik» «at» ve bunlara benzeyen varlıklara işaret eden isimler peşpeşe söylendiğinde, bir ifade ortaya çıkmaz.

SOFİST 262B-C

Bırakın sadece isimleri yahut fiilleri birbiri peşine söylemeyi, isim ve fiillerin biraraya getirilmesiyle de her zaman bir ifade meydana çıkmaz²¹. Platon, her isim ve fiilin birleşmesiyle meydana gelen ad dizisini ifade olarak kabul etmemiştir; aksi takdirde «kitap koşuyor» türünden ifadeleri doğru olarak değerlendirmek zorunda kalırdı.

Öyleyse, isimler ve fiillerin uygunluğu ve kendi aralarında oluşturduğu birlik, en kısa ve basit biçimde önermedir.

SOFİST 262C

21 XENAKİS J., (1957), say. 165.

Platon, Cornford'un da belirtmiş olduğu üzere, temel önerme örneği olarak «Sokrates bilgedir» biçiminde özne, yüklem ve bunları birbirine bağlayan bağdan (kopula) oluşan yapıyı söz konusu etmemiştir²². Platon'un temel önerme örneği, isim ile fiilden oluşmuş birliktir. Platon, «Sofist» dialogunda temel önermeyi mantıkça bir tutumla inceleme konusu kdmamıştır. Platon'un yaptığı, Aristoteles gibi mantık araştırması değildir; o daha çok, anlamlı ve doğru önermelerin varoluş şartlarıyla ve dilin varlıkla olan ilişkisiyle ilgilenmiştir. Platon'da önermeleri araştırma konusu yapan, onların yapılarını, kuruluş imkanlarını araştıran bilgi dalı mantık olmayıp dialektik ile dilbilgisidir (grammatika) (Sofist 253A). Platon, temel önerme örneği olarak, isim ile fiilden oluşmuş «İnsan anlar» (Anthropos manthanei) ifadesini vermiştir. Platon'un felsefesinde ifadelerin doğru olarak kurulma imkanını İdealar arasındaki ilişkiler belirler. Sözgelışı «insan» cins ismiyle «anlamak» fiilinin birleşmesinden meydana gelen bir ifadenin kuruluş imkanları, İnsan İdeası ile Anlama İdeasının birbirlerinden pay almasına bağlıdır.

«İnsan anlar» dediğimizde, bu
en kısa ve en yalın türden bir
önerme değil midir?
SOFİST 262C

Platon felsefesinde önerme, her biri kendi başına anlam taşıyan iki değişik unsurdan oluşmuş bir yapıdır. Önermenin anlamı, kendisini oluşturan unsurların anlamından daha fazla bir şeydir. Önerme, kendini oluşturan adlardan ayrı ve bağımsız bir anlama sahiptir. «İnsan anlar» önermesinin anlamı, «İnsan» ve «anlar» terimlerine ait anlamların toplamına denk değildir; onların ötesindedir.

Önerme nasıl bir yapıdır? Önerme iki ayrı unsurdan oluşmuş bir bütündür. Her bütün parçalardan meydana geldiğinden; bütün ve bunu oluşturan parçaların toplamı (to pan) özdeş midir? (Theaitetos 204A) Sözgelışı, «İnsan anlar» ifadesinin anlamı, kendisini oluşturan parçaların anlam toplamından mı oluşmuştur?

22 CORNFORD F. M., (1979), say. 308.

Diğer yönden önerme kendisini meydana getiren adların bütün içerisinde ayırdeiledilemediği, birbirlerine kaynaştığı bir yapı mıdır? ifadenin yapısıyla ilgili olarak Platon'un düşüncelerini (Theaitetos 202E-210D) Rafael Demos'un yardımıyla şu biçimde özetlemek istiyoruz²³ : (A) Önerme, kendisinden ayrılıp çıkartılmayan, ayırdeilmeyen kurucu parçalarda oluşmuş bir bütündür. Bu görüş Platon tarafından hemen terkedilmiştir. Zira, önermeyi oluşturan kurucu parçaların belirgin, bağımsız anlamı yoksa, bir bütün olan önermenin de bir anlamı olamaz. Önerme, birbirinden ayırdeilen ve kendi bağımsız görevleri olan kurucu parçalardan oluşmuştur. Önerme, her unsurun birbiriyle kaynaştığı bir bütün değil, birbirinden ayırdeildiği karmaşık (complex) bir yapıdır. (B) Önerme, organik bir bütündür. Önermeyi meydana getiren her kurucu parçanın, sadece önerme düzleminde bir anlamı vardır. (C) Önerme, kendi bağımsız anlamları olan kurucu parçalardan oluşmuş sentetik bir yapıdır.

(A) seçeneğini bir kenara bırakırsak (B) ve (C) seçeneklerini Platon'da şöyle yorumlayabiliriz : Platon'un dil görüşünde her adın kendi bağımsız bir anlamı vardır. Platon sadece, «ve», «ise», «bu», «her» gibi adların (onoma) önerme düzleminde anlamı bulunduğunu düşünmüştür. Öte yandan Platon'a göre her önermenin kendini oluşturan adlardan bağımsız olarak ortaya çıkan bir anlamı vardır. Kurucu parçaları ayırdığımızda, ortadan kalkan önermenin kendi bağımsız anlamıdır. Önermeyi oluşturan kurucu parçaların anlamı önermeden ayrıldıklarında, ortadan kalkmaz. Şu halde, Platon'un önerme görüşünü şöyle toparlayabiliriz : (1) Önerme, değişik parçalardan meydana gelmiş karmaşıktır. (2) Önerme, kendi bağımsız anlamı olan kurucu parçalardan oluşmuş kompozisyonudur. Fakat, önerme bu kompozisyonun daha fazla bir anlama sahiptir. Platon'da isim ve fiilden oluşmuş her önerme bir varolan hakkındaki hükmü dile getirir. Önermede geçen isim yahut konu her zaman varolan bir şeyi temsil eder. Platon felsefesinde İdea dünyasının mantık sınırları içerisindeki her türlü varolana ilişkin doğru yahut yanlış olan bir fikri dile getirebilirsiniz, fakat varolmayan bir nesne hakkında hiçbir hüküm öne süremezsiniz :

23 DEMOS Rafael, (1964), say. 607.

O halde önerme, oluşmakta olan, oluşmuş olan ve olacak olan olaylar hakkında bir hükmü ifade eder. Önerme, nesnelere ad vermekten farklı olarak, isim ve fiilin biraraya getirilmesiyle, bir konu hakkında fikir verir. Bu bakımdan, önermenin yalnızca adlandırdığını değil bir durumu tasvir ettiğini söylüyoruz. Önerme terimiyle kastedtiğimiz şey bir karmaşıktır. Önerme, bir şey hakkındaysa, önermedir. Konusu olmayan bir önerme mümkün değildir.

SOFİST 262D, 262E